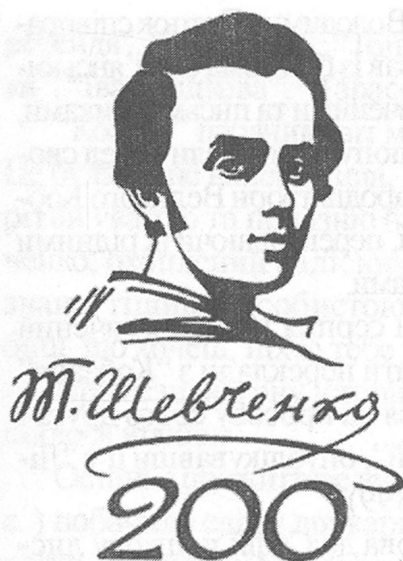

200-річчя від дня народження Тараса Шевченка

1. Тарас Шевченко у житті Володимира Гнатюка

Наш видатний земляк Володимир Гнатюк, навчаючись у Львівському університеті й рецензуючи журнал "Житє і слово" за 1894 рік, зупинився на статті Івана Франка "Шевченко є героєм польської революційної легенди". Рецензію опублікував у "Записках Наукового товариства імені Шевченка" (Т. VI. – С. 14–15), досить детально передаючи її зміст. Фотокопія цієї рецензії експонується у першій кімнаті нашого музею вченого.

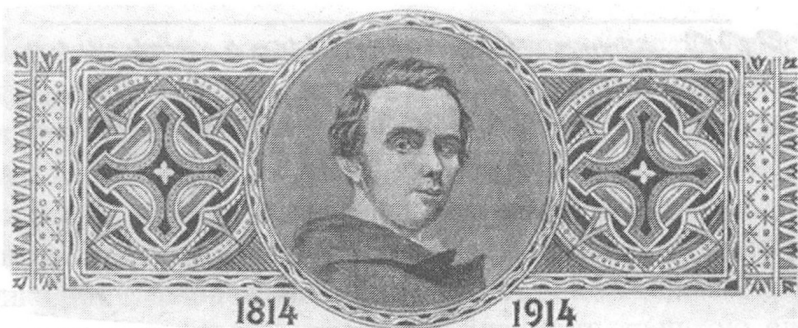
Володимир Гнатюк-студент наполегливо працював над вивченням літератури та мов. У 1897 році він написав літературну розвідку "Вплив українсько-руської народної поезії на Шевченкову поему "Гайдамаки". Перу Володимира Гнатюка – вченого секретаря Наукового товариства імені Шевченка у Львові та редактора видавництва цього Товариства – належать статті про Кобзаря: "Заборона Шевченкових вечорниць в Косові (1901 р.), "Проект бібліотеки в родинному селі Т. Шевченка" (1902 р.), "Автограф Шевченкової поезії "Не забудь" / Штернбергові / (1902 р.), "В справі пам'ятника Т. Шевченка в Києві" (1905 р.).

Публікація "Пам'яті Шевченка" (1902 р.) – це замітка Володимира Гнатюка про поезію В. Іванова "Пам'яті Т. Г. Шевченка" і статтю М. Сумцова "Стихотворение Т. Шевченко "Сонце заходить" в бытовой и литературной обстановке".

Молодий учений – автор рецензій на видання творів Тараса Шевченка: "Повісті" (Т. 2, К., 1901 р.), "Поезії" (Львів, 1902 р.). Володимир Гнатюк написав рецензії "Нові переклади Шевченкових поезій" (російською та чеською мовами) і на бібліографічний покажчик М. Комарова "Т. Шевченко в литературе и искусстве. Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Шевченко".

Усі свої статті та рецензії, присвячені Кобзареві та виданням його творів, Володимир Гнатюк опублікував у журналі "Літературно-науковий вістник" за 1901–1905 роки, який редагував разом з Іваном Франком до 1906 року.

Володимир Гнатюк співпрацював із багатьма слов'янськими вченими та письменниками, які популяризували серед своїх народів твори Великого Кобзаря, перекладаючи їх рідними мовами.

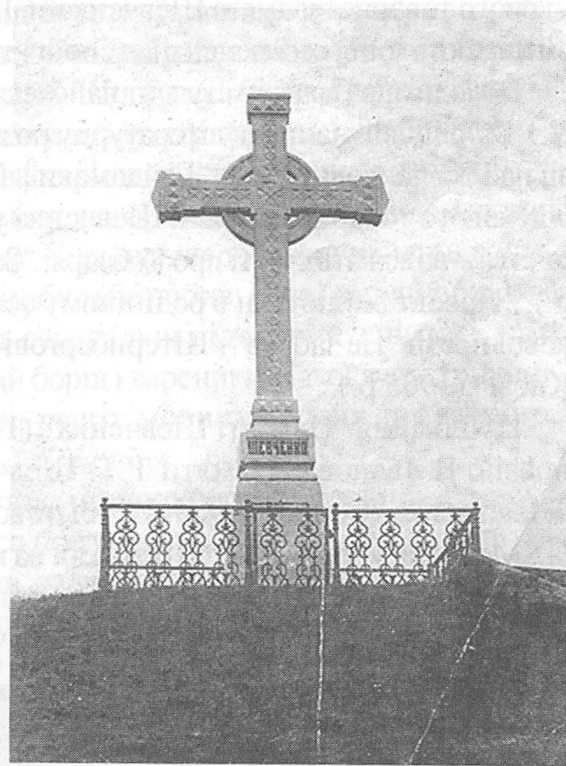
1 серпня 1907 року вчений отримав від Йосипа Абрама листа з проханням прорецензувати переклади з “Кобзаря” Тараса Шевченка. Володимир Гнатюк дуже щиро відгукнувся на просьбу свого друга і написав рецензію “Словінський переклад Шевченкових поезій”, опублікувавши її у “Літературно-науковому вістнику” (Т. XXXIV, кн. V. – С. 398–399).

27 лютого 1914 року Володимир Гнатюк надіслав зі Львова до Софії поштову листівку, в якій повідомив болгарському другові – історику, філологу та етнографу Іванові Шишманову (зять Михайла Драгоманова, швагер Лесі Українки. – Авт.) про обрання його дійсним членом Філологічної секції Наукового товариства імені Шевченка. А в березні вчений отримав з Болгарії листа, в якому Іван Шишманов подякував за обрання його членом Товариства імені Шевченка та повідомив про відзначення у Софії 100-річчя від народження поета й художника.

Чеський письменник і перекладач Рудольф Гулька 11 березня 1922 року звернувся до Володимира Гнатюка з листом-замовленням, щоб він прислав книги багатьох українських письменників, у тому числі всі томи “Творів” Тараса Шевченка, які видала друкарня Наукового товариства імені Шевченка. Наш велеснівець з великою приємністю і радістю надіслав замовлені книги чеському другові.

Фотокопії цих листів, листівок та рецензій експонуються у четвертій кімнаті музею академіка.

Переконливим свідченням великої любові та глибокої шани Володимира Гнатюка до імені Тараса Шевченка є те, що в архіві вченого любовно зберігались автограф поеми “Єретик”/Шафарику/, яку поет присвятив Павлові Шафарику – видатному чеському та словацькому вченому, та рідкісні фотографії Тараса Шевченка, одну з яких учений обкреслив навколо червоним олівцем. Оригінальні фотографії Тараса Шевченка та фотокопії рукопису його поеми “Єретик” постійно експонуються в оселі нашого земляка, що в його родинному селі Велеснів.

Перший пам'ятник
Т. Шевченку на Чернечій горі

2. Перше і останнє прижиттєве видання “Кобзаря” Тараса Шевченка

Перша книжечка Тараса Шевченка “Кобзар” (Санкт-Петербург, 1840, 114 с.) побачила світ у друкарні Е. Фішера. Перед шмуцтитолом – малюнок В. Штернберга “Народний співець-кобзар із хлопчиком-поводирем”. Це було позацензурне перше видання, до якого увійшло вісім поезій Т. Шевченка, а саме: “Думи мої, думи мої..” “Пе-

ребендя", "Катерина", "Тополя", "Думка" ("Нащо мені чорні брови..."), "До Основ'яненка", "Іван Підкова", "Тарасова ніч".

"Кобзар" побачив світ майже в день других роковин викупу Т. Шевченка з кріпацтва. Це була чи не найсвітліша, найрадісніша доба життя поета. Визволений з кріпацтва, зігрітий увагою та приязню багатьох кращих представників творчої інтелігенції, Т. Шевченко, охоплений радісним відчуттям стрімкого сходження на верховини творчості й знань, тішився особистою свободою; "... велике щастя будь вольним чоловіком, робиш, що хочеш, ніхто тебе не спинить", – написав Тарас до брата Микити.

Про безцензурну історію першого видання "Кобзаря" згадок у Т. Шевченка не залишилося ніяких.

Останнє прижиттєве видання книги Т. Шевченка "Кобзар" (Санкт-Петербург, 1860, 245 с.) побачило світ у друкарні П. Куліша за кошти Семеренка (Симеренка), з портретом поета – малюнок М. Микешина. До цього видання увійшли такі твори: "Думи мої, думи мої...", "Перебендя", "Тополя", "Утоплена", "Причинна", "Думка" ("Тече вода в синє море..."), "Думка" ("Вітре буйний, вітре буйний..."), "Думка" ("Тяжко-важко в світі жити..."), "Думка" ("Нащо мені чорні брови..."), "До Основ'яненка", "Іван Підкова", "Тарасова ніч", "Гамалія", "Катерина", "Наймичка", "Гайдамаки", "Псалми Давидові".

У травні 1847 року після першого арешту Тараса Шевченка відправили на заслання до Орської фортеці, а потім – до Новопетровського укріплення. Тут у його душі вбили не одну пісню-поему.

Нагляд був пильний і принизливий. Це – один із найсумніших періодів життя поета. Влітку 1857 року нарешті прийшла звістка про його звільнення.

2 серпня 1857 р. Т. Шевченко вирушив до Москви через Астрахань і Нижній Новгород. Подих свободи живив Шевченкову музу. Він написав поезії, що нагадували кращі твори 1840-х років: "Неофіти", "Юродивий", "Муза". У березні 1858 р. поет прибув до Петербурга. Оселився в Академії мистецтв, почав серйозно працювати над гравюрами й невдовзі отримав ступінь академіка.

Поет активно взявся й до літературної роботи. У 1859 р. у Лейпцігу (в Росії тоді була заборона на його твори) вийшла книга "Новые стихотворения Пушкина и Шевченко". З нетерпінням чекав Тарас нового видання "Кобзаря", але складно було подолати цензурні перепони. Понад рік тягнулася справа про дозвіл друкуватися. Пройшовши через усі тенета цензури, книжка значно "потоншала". Крім раніше виданих (із новими скороченнями), з нових творів туди увійшли лише поема "Наймичка" і "Псалми Давидові".

Уже згадане видання матеріально підтримав український цукро заводчик і меценат Платон Семеренко (Симеренко), виділивши 1100 крб. Наклад був досить великий – 6050 примірників. Це було єдине видання, що дало поетові хоч якийсь прибуток. То була остання прижиттєва збірка творів Тараса Шевченка...

У друкарні Пантелеймона Куліша, де видали "Кобзар", не зважили на суворе попередження цензора не друкувати викреслені рядки і, всупереч забороні, надрукували на окремих аркушах вставки – вилучені рядки з творів для так званих позацензурних "Кобзарів". Це було небезпечно і для автора, і для друкаря.

Бажаючи прилучитися до просвітницького руху, Тарас Григорович власним коштом видав "Букварь южнорусский" для українських шкіл великим на ті часи накладом у 10 тисяч примірників.

Знайшов час Т. Шевченко і для поїздки в Україну, рідну Кирилівку. Нагледів куточок під Каневом, де хотів оселитися, мріяв одружитись. Але подорож закінчилася сумно. Через донос, що поет ширить богохульні думки та підбурює народ проти панів, Т. Шевченка заарештували і відправили до Києва, де після допиту наполегливо рекомендували мерщій вертатись до Петербурга. Рідний край поетові більше не довелося побачити...

В останній, петербурзький, найкоротший період життя з-під пера Т. Шевченка ви-йшли сильні, перейняті духом могутнього протесту “Подражаніє Ісзекиїлю. Глава 19”, “Осія. Глава XIV. Подражаніє”, поема “Марія”, низка ліричних поезій.

А вже підкралася важка хвороба. Знесилений організм поета не мав сил її подужати. Тарас Шевченко не дожив кілька днів до скасування кріпацтва, до тієї волі, якої чекав і за яку заплатив найкращим десятком літ свого життя. Звістка про смерть Великого Кобзаря блискавкою розійшлася в усій Україні й скрізь була зустрінута як величезне нещастя, національна катастрофа.

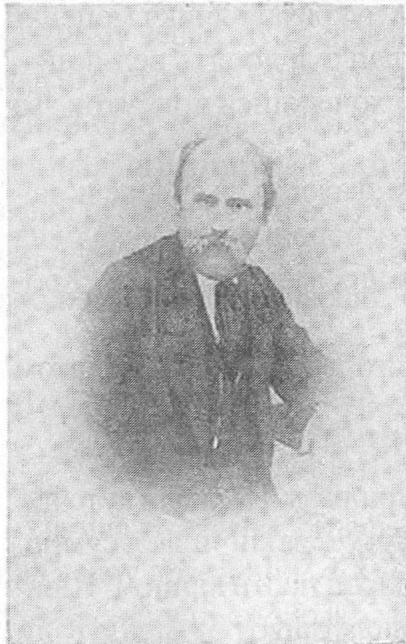
За життя Т. Шевченка вийшло 40 тисяч 550 примірників його книжок. Життя славетного “Кобзаря” тривало і триває й після смерті поета. Його твори були широко відомі, незважаючи на те, що й до революції 1905 р. подвійна цензура (світська та духовна) не пропускали до друку майже половину Шевченкових творів. Вони могли бути опубліковані тільки за межами Росії та стати доступними лише на українських землях Австрійської імперії, зокрема у Львові.

До ювілею великого сина України влаштовано виставку “Кобзар” Тараса Шевченка”, на котрій експонується 25 “Кобзарів” видання різних років. Ця виставка розгорнута у восьмій кімнаті оселі академіка-земляка.

3. Десять світлин Т. Шевченка

Кожного свідомого українця цікавить: який був геній нашої землі? Наскільки його обличчя, постать відповідають художнім зображенням на портретах, гравюрах? Чи є оригінали прижиттєвих світлин Тараса Шевченка? Так, до нас дійшли десять оригіналів: дев’ять з них зберігаються у київських Національному музеї Тараса Шевченка, одна – в Літературно-меморіальному будинку-музеї поета.

В архіві нашого земляка – секретаря Наукового товариства імені Шевченка у Львові Володимира Гнатюка зберігалися дві світлини поета. На першій, зробленій у 1859 році, поет у кожусі й шапці. Це дуже цінна і рідкісна світлина, яку було видрукувано у Львові 1912 року; на другій, мабуть, уже будучи художником-академіком, він висвітлювався наприкінці 1860-го або на початку 1861 року – в чорному костюмі, білій сорочці з темною краваткою.

CARTE DE VISITE

Вона також випущена в Галичині у 1901–1904 роках.

Коли Володимир Гнатюк їздив до Києва, відвідав Канів і поклонився могилі Тараса Шевченка на Чернечій горі, то привіз звідти знімок з першим пам’ятником – хрестом та поштову листівку “Види могили Тараса Шевченка” – це монтаж з чотирьох світлин: “Могила Тараса Шевченка в Каневі”, “Хрест на могилі”, “Кімната в будинку-музеї біля могили Шевченка” та “Хата-музей біля могили Тараса Шевченка”.

Серед цих оригінальних світлин є й одна поштова листівка “Тарас Шевченко, 1814–1914”, на якій автопортрет молодого поета і художника. Випущена вона у Львові з нагоди 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Кошти за розповсюдження йшли на будівництво майбутнього пам’ятника великому синові України у Львові, якого тоді так і не відкрили.

Усі ці експонати виставлено в оселі академіка Володимира Гнатюка у Велесневі Монастириського району.

4. На поклін до Тараса

Відтоді, як український поет і художник-академік Тарас Шевченко навіки спочив на Чернечій горі біля Канева, галичани мріяли поклонитися його святій могилі.

У ті часи важко було отримати дозвіл на приїзд у Надніпрянську Україну із Західної України. А хто мав таке щастя, то вже в першій “Книзі вражень” за 1897–1901 роки записував автограф. Тут, зокрема, залишили враження відомі галичани Денис Лукіянович, Роман Сембратович, Олександр Барвінський, Ілля Кокорудз. У 1903 році на могилі Кобзаря побував Василь Стефаник.

Друга “Книга вражень” розпочинається з травня 1904 року. Переглянувши кілька її сторінок, натрапляємо на запис, що зробила наша краянка, відома українська письменниця і громадсько-культурна діячка Олена Кисілевська, яка разом з донькою Наталкою побувала на могилі Тараса Шевченка:

“З глибоким зворушенням навістили могилу незабутнього великого Українця в тихій літній вечір...”

*Елена Кисілевська,
Наталка Кисілевська
з Галичини. 10 VII 1904”.*

Повернувшись додому, Олена Львівна відразу ж, із свіжими враженнями, написала під псевдонімом “О. Галичанка” нарис “На Тарасову могилу”.

Це перший запис нашої землячки (народилася в с. Фільварки, нині належить до Монастириська) в “Книзі вражень”, але не останній. На одній із сторінок третьої “Книги вражень” за 1909 рік є запис: “Була на могилі Батька нашого Тараса. Твоя щиро кохана тебе українка”, а під ним криптонім “К. О.”. Отже, влітку 1909 року Олена Кисілевська знову приходила на поклін до священної і дорогої серцю кожного істинного українця могили Кобзаря.

ОСТАП ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ,
засновник і директор
Велеснівського етнографічно-меморіального музею
Володимира Гнатюка,
заслужений працівник культури України,
член НСКУ, НСЖУ, НТШ у Львові,
лауреат Всеукраїнських премій
імені Павла Чубинського, Володимира Гнатюка,
Братів Богдана та Левка Лепких;

РОМАНА ЧЕРЕМШИНСЬКА,
співзасновниця і старший науковий співробітник
Велеснівського етнографічно-меморіального музею
Володимира Гнатюка,
педагог, учитель-методист,
відмінник освіти України,
член НСКУ, НСЖУ, НТШ у Львові.

*Село Велеснів Монастириського району
Тернопільської області.*